

“KÖŞK”TEN “KIOSK”A LİSÂNİMİZİN SEYRİNE BİR NAZAR

Sinan ÇULUK*

Güzel Türkçemizin her yönden saldırıya uğradığı bu zamanda, yabancı dillerden alınan kelimelerden Türkçeleştirilenlerin de dilimizden kovulduğuna şahit oluyoruz. Yıllardır “plaja gidenlerimiz” artık “beach”lere koşmakta, “havalimanı” yerine “airport”lardan uçağa binilmekte, “apartman” yerine “rezidans”larda oturulmaktadır. Yemekler “lokanta” yerine “restaurant”larda yenilmektedir. Hatta “kasaba” da yaşamayı banal! bulan bazıları “casaba”lar inşa ederek farklılıklarını vurgulamakta sakınca görmüyorlar.

Bazı resmi ve özel kurumlarımız sanki bu nevezur kelimelemin yaygınlaşması için ellerinden geleni ardına koymaz bir tavır içindedirler. Bu örneklerde olduğu gibi yıllardır “büfe”lerden satın alınan gazeteler artık “kiosk”larda satılmakta, belediyeler ve bazı marketler hizmet servisleri için değişik “kiosklar” ihdas etmektedirler.

Fransız kültür dairesinden ithal “bouffet” kelimesinin “büfe” imlasıyla yazılarak Türkçeleştirilmesi bazılarınin hızını kesmeyince ihdas edilen bu “kiosque” kelimesi de ne ola ki? diye düşündüğümüzde müracaat ettiğimiz, Fransızların ünlü ansiklopedik sözlüklerinde¹, bu kelimenin Türkçe “köşk” kelimesinden Fransızca’ya “kiosque” olarak iktisab edildiği-

nin kaydını hayretle gördük. Şemseddin Sami’de Kamus-ı Fransevî’sinde bu kelimenin Türkçe’den me’hûz olduğunu kaydeder.² Köşk kelimesi genellikle Farsça olarak bilinmesine rağmen, Şinasi Tekin de aslen Türkçe olduğunu iddia etmektedir.³ Biz de buna itibar ediyoruz.

XIX. yüzyılın Osmanlı entellektüellerinin bir “kriz” anında bile, “buhran” kelimesini lisânımıza yerleştirme gayretlerindeki bilincin⁴ farklı bir boyutuna, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bir belgede rastladık. Üstelik Ermeni bir vatandaşımız bu lisân hassasiyetini gösteriyordu.

İbret Gazetesi’nin⁵ imtiyaz sahibi Aleksan Sarafyan⁶ haberdar olduğu veya muhtemelen bizzat Paris’te gördüğü bir uygulamayı İstanbul’a taşımak istemiştir. 15 Haziran 1870’de yazdığı arzuhalinde, Paris’te gazetelerin sokaklarda gelişigüzel satılmasının önüne geçilerek muayyen yerler tayin olunduğunu bildirmektedir. Bunlara günümüzde olduğu gibi, o gün de “kiosque” adı verilmektedir. Sarafyan bu isimden bahsetmeden ama bu isimden mülhem olarak İstanbul’un yirmi değişik mahallinde hususi “köşkler” inşa etmek ve başka yerlerde gazete satılmasının engellenerek imtiyazının kendisine verilmesini talep etmektedir. Bir anlamda “yap-ışlet-devret”

* Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1 KIOSQUE. I. ARCHITECTURE. — Mot d’origine orientale désignant un petit édifice, polygonal ou circulaire, de construction légère, élevé en bois ou en fer sur un socle de pierre ou de brique, et le plus souvent isolé dans un jardin ou une promenade publique dans lesquels les kiosques servent de pavillons de plaisance ou d’estrade couverte recevant un orchestre. On donne aussi ce nom de kiosque aux petits abris où se tiennent les marchands de journaux et de menus objets sur la voie publique et dans les expositions.

La Grande Encyclopedie, Paris, Tarihsiz.

Ayrıca;

Le Larousse Pour Tous Nouveau Dictionnaire Encyclopedique, Paris, Tarihsiz.

“Kiosque” maddesinin görüntüsü EK-1’de dir.

(Fransızca maddelerde yardımını esirgemeyen Dr. Nihal

Somer’e teşekkür ederim.)

2 Şemseddin Sami, *Resimli Kâmus-ı Fransevî*, s.1323, IV. Baskı, İstanbul 1322.

3 Şinasi Tekin, “Köşk Kelimesi Farsça Değil, Türkçedir!” *Tarih ve Toplum*, c. XI, sayı 66, Haziran 1989.

4 Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, (Prof. Cavit Baysun neşri), c.I, III. Baskı, Ankara 1991, s.21.

5 Sultan Abdülaziz devrinin en önemli gazetesi haline gelerek, Ahmed Midhat Efendi ve Namık Kemal’in idaresinde Yeni Osmanlılar’ın yayın organı olmuştur. Ayrıntı için bkz., Nesimi Yazıcı, “İbret”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.XXI, s.368.

6 Aleksan Sarafyan daha sonra Mısır’a firar etmiş, orada El-Zaman, Kıbrıs’da Dik-i Şarkî isimli bir gazete çıkarmıştır. Gazi Ahmed Muhtar Paşa’nın Mısır komiserliği zamanında sürekli takip altında tutulmuştur. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y.PRK.MK, 2/28, 4/53.

modelinin teklif edildiği projesinde yirmi yerde inşa edeceği "köşklere" ilk beş yılı ücretsiz, beşinci senenin sonundan onuncu seneye kadar senelik yüz lira, onuncu seneden yirminci seneye kadar senelik ikiyüz lira kira bedelini devlete ödemek ve yirmi yılın sonunda tüm köşklere bedelsiz olarak devlete terk etmek üzere yirmi senelik imtiyaz müddetinin kendine verilmesini talep etmektedir.⁷

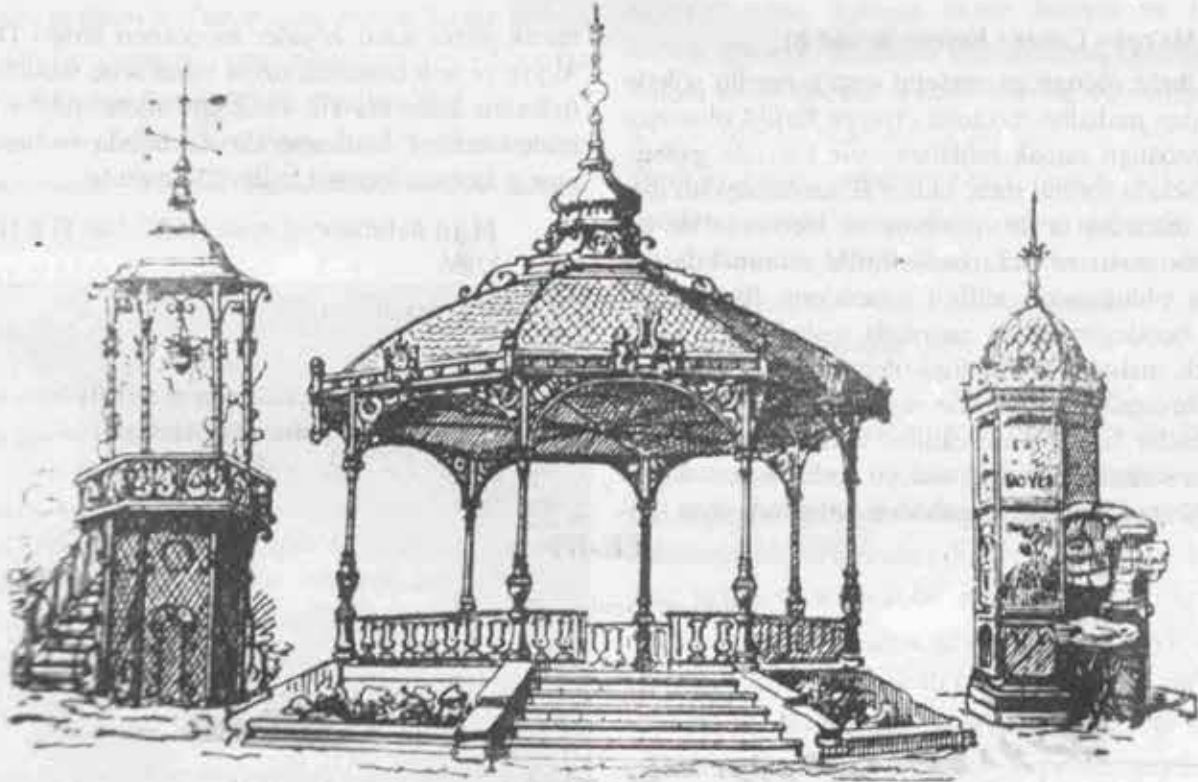
Sarafyan'ın arzuhali, havale edildiği Şura-yı

Devlet'de değerlendirilmeye dahi alınmadan "arzuhal sahibi sorarsa böyle şeyler için imtiyaz verilmesinin uygun olmadığı cevabı verilsin" notuyla battal torbasına atılmıştır.⁸

Eğer bu uygulama o zaman hayata geçmiş olsaydı bizler gazetelerimizi yıllarca "gazete büfelerinden" almayacak, son zamanlardaki "kiosk" garabetiyle de karşılaşmayacaktık. Dahı o zamandan, bugüne kadar gazetelerimiz "köşklere" satılacaktı.

EK-I

kiosque [os-ke] n. m. (du turc *kiouchk*, *belvédère*). Pavillon dans le goût oriental, qui décore les

Kiosques : 1. De jardin ; 2. De musique ; 3. De marchand de journaux.

terrasses ou les jardins. Dans les grandes villes, se dit d'édicules établis pour la vente des journaux, des fleurs, etc.

3 numaralı şekilde Paris'te gazete satılan bir köşk görülmektedir.
Le Larousse Pour Tous Nouveau Dictionnaire Encyclopedique, Paris, Tarihsiz.

7 Başbakanlık Osmanlı Arşivi, ŞD, 2857/21. Belgenin transkribesi EK-II'de verilmiştir.

8 Arzuhalin leffindeki pusla. EK-III.

